

Skulina, Josef

[Trypućko, Józef. Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). Tom I. ; Trypućko, Józef. Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). Tom II.]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1964, vol. 13, iss. A12, pp. 250-252

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101297>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Práce E. Vasilevské svědectví o tom, že metoda lexikálně-stylistického analýzy, kterou používá autor, není maximálně efektivní pro studium historického vývoje slovních útvarů a pro podrobnou analýzu jejich systému. Těsná vazba slovoslovnosti s derivací, o které autor připomíná (např., na str. 58 a d.) zůstala pouze proklamací; v samotném dělení derivacími příjmy v práci vůbec nebere v úvahu. Přiváděný materiál ukazuje, že, např., z dvojslovného názvu vzniká prostřednictvím derivace slovo mnohem snadněji, a v jeho řadě v historickém procesu dříve, než vznikající srovnání prostřednictvím spojení, po němž následuje ještě proces přetváření do kompozitu konvenčního typu; zde, podle největší pravděpodobnosti, mají své působení také související slovně-grammatické slova „derivace“. Kromě toho autorem nebere v úvahu ani vazbu některých typů slovních útvarů s vývojem gramatického stavu (jako je jasné, že, např. kompozity typu *Носгород* vznikly v příčinné vazbě s zánikem jmenových forem přídavných).

Pozitivní stránka a určitý přínos k studiu slovoslovnosti jsou v široce komentované bibliografii (jako je možno upřesnit autora v ne příliš pečlivě provedené korektuře), v studiu stylistického charakteru slovních útvarů na průběhu dlouhého historického období.

Dušan Šlosar

Józef Trypućko: Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza), Uppsala 1955, 1957, tom I (stran 451), tom II (stran 412), s francouzským resumé.

Slavista Jos. Trypućko, působící na universitě v Uppsalu, na níž má slavistika dlouhou tradici, obohatil polskou jazykovědu o novou studii věnovanou rozboru Vl. Syrokomli (vl. jménem L. Kondratowicze). Trypućkova kniha je míněna jako příspěvek k poznání historického vývoje polského spisovného jazyka v 19. století a vyplňuje mezeru v poznání o spisovné polštině, neboť toto období, které má pro studium polského spisovného jazyka značný význam, je dosud málo prozkoumáno.

Trypućko označuje spisovnou polštinu termínem „język literacki“, jehož se užívá v polské jazykovědě běžně dodnes. Termín „język literacki“ nemá však jednoznačný význam ani v Polsku. Pod tímto názvem se zpravidla rozumí nejen psaná, ale i mluvená forma spisovného jazyka; proto navrhuje St. Urbańczyk (*Rozwój języka narodowego*. Pojęcia i terminologia. Sb. Z dziejów powstawania języków narodowych i literackich, Warszawa 1956, s. 15), aby se pro obě formy spisovného jazyka užívalo názvu „język ogólnonarodowy“ („celonárodní jazyk“). Forma psaná by se pak mohla lišit od formy mluvené dodáním atributů „pisany“ a „mówiony“; druhý termín je však v polské jazykovědě málo běžný proti užívanějšímu názvu „język potoczny“ nebo „mowa potoczna“. Mluvená podoba polštiny je známa též pod názvem „dialekt kulturalny“, jímž se rozumí především mluva polské inteligence. Fakticky tu jde o stylový mluvený útvar, poněkud se lišící od normy spisovného jazyka.

S oběma názvy, tj. „język literacki“ a „dialekt kulturalny“, též „narzecze kulturalne“, operuje T. zcela běžně. Je tedy třeba chápat Trypućkův termín „język literacki“ jako psanou podobu spisovné polštiny („vlastně spisovný jazyk“ v pojetí Fr. Trávníčka) a „język kulturalny“ jako mluvenou i psanou podobu spisovné polštiny („kulturní jazyk“ v pojetí Boh. Havránka).

Polský spisovný jazyk v době velkovévodství varšavského byl v úpadku. Teprve v 19. stol. došel rozkvětu ve všech žánrech literární tvorby (v dramatu, poezii, próze apod.) a bohatě se diferencoval v různých stylech (zvláště v tzv. odborných jazycích). S rozvojem techniky, průmyslu a obchodu se obohatil především po stránce lexikální. I když v tomto období bylo polské jazykové území rozděleno ve tři pásma (ruské, rakouské a pruské), přesto spisovná polština splnila své poslání jako celonárodní jazyk a udržela si specifčnost národního jazyka. Tomuto období bylo sice při zkoumání vývoje polského jazyka věnováno už nemálo pozornosti (A. Malackým, L. Malinowským, A. Kryńským, A. Brücknerem, J. Bauduinem de Courtenay, St. Słońským, T. Lehrem-Splawińským, K. Nitschem aj.), ale nelze říci, že tu bylo vykonáno už všechno. Polská jazykověda postrádá celou řadu monografií, v nichž by byla prozkoumána spisovná polština v dílech jednotlivých autorů 19. století, působících v tom či onom záměru. Na základě těchto prac by bylo možno, jak soudí T., stanovit normu spisovné polštiny 19. století, přesněji specifikovat obohacování slovní zásoby o prvky lidové, zvláště pak z okrajových území Polska.

¹ Fr. Trávníček, *Maloměsto a malé město*, Slovo a slovesnost 2 (1936), str. 21–25.

Vedle analýzy jazyka A. Mickiewicze (S. Dobrzyckým, W. Doroszewským, K. Górkým aj.), J. Chodźki (H. Turskou) a T. Jęza (W. Doroszewským) má příspěvek k řešení tohoto úkolu i monografie Trypućkova. T. si položil mimo jiné za úkol přispět i k poznání nářečí vilenského; jímž mluvila polská část obyvatelstva ve Vilně a s nímž se seznámil v době svých univerzitních studií za vedení prof. Otrębského.

Vidíme tedy, že v monografii Trypućkové nejde jenom o vystižení jazyka a stylu Vl. Syrokomly (1823—1862), ale že T. pojal svůj úkol mnohem širše. Zaměřuje se především na zkoumání stylistické funkce regionálních prvků v jazyce Syrokomlově, ale má při tom značné potíže, které záleží hlavně v tom, že neznáme dobře normu spisovné polštiny 19. století, již se užívalo v prostředří litevském-běloruském a ukrajinském, ba ani mluvnickou stavbu vilenského dialektu.¹ Je nasnadě, že za této obtížné situace nemohl T. se zdarem určit, zdali jde v Syrokomlově díle o stylistické využívání regionalismů, archaismů, rusismů apod., či jde-li o ústrojnou součást spisovné normy polštiny na Litvě.

Obecně se má za to, že spisovný jazyk polský má v základě oharakter velkopolsko-malopolský a že vyvíjel do konce 16. století pod silným vlivem češtiny (Rej, Kochanowski, Górnicki). Naproti tomu během 17. století se dostala spisovná polština do sféry ukrajinštiny a běloruštiny, kdy se značná část západní Ukrajiny a Bílé Rusi stala součástí polského státu (Rzeczypospolitej). V té době byla připojena k Polsku také Litva, ale ta neměla po stránce jazykové na vývoj spisovné polštiny podstatný vliv. Dá se to vysvětlit tím, že na Litvě byla vládnoucím kulturním jazykem bělorušтина a nikoli spisovná polština. Sluší připomenout, že vliv východoslovanských jazyků (ukrajinštiny a běloruštiny) na spisovnou polštinu byl nemalý a že mnozí spisovatelé (Krasicki, Karpiński, Mickiewicz, Słowacki aj.) vnášeli do svých děl hojně prvky těchto jazyků. Podstatný rozdíl mezi vlivem češtiny a jazyků východoslovanských na spisovnou polštinu byl ten, že se čeština šířila do Polska cestou rukopisů a tisků, kdežto ukrajinština a bělorušтина cestou mluvených jazyků; proto byl vliv těchto jazyků na utváření mluvené podoby spisovné polštiny mnohem větší (srov. Z. Stiebar, *Udział poszczególnych dialektów w formowaniu polskiego języka literackiego*, sb. Z dziejów powstawania języków narodowych i literackich, Warszawa 1956, s. 115—120).

Spisovná polština na Litvě se vytvářela za těchto druhých okolností, jak byla o nich výše řeč. T. zjistuje, že se litevská spisovná polština podstatně liší od spisovné polštiny užívané v centrálních oblastech Polska; je v ní především málo archaických prvků. Nutno tu mít na mysli, že litevská polština, kterou se mluvilo ve Vilně, byla jazykem polsko-litevské šlechty ruského původu. Nejde tedy o jazyk dávné polské kolonizace, ani o jazyk okrajového území.

Tyto složité historickospolečenské podmínky na Litvě, za nichž se utvářela litevská spisovná polština jako kulturní jazyk, postavily Trypućka před velmi obtížné metodologické úkoly. Autor se nemohl opřít ani o jeden metodologický vzor, podle něhož by mohl postupovat, a proto hledá cestu vlastní, po nejedné stránce průkopnickou. Svůj úkol si omezil na řešení těchto základních otázek: (1) vyšetření nejtypičtějších znaků jazyka Syrokomlova, a nikoli úplný popis básnickova jazykového systému; (2) stanovení celonárodního polského kulturního jazyka; (3) zjištění těch prvků jazyka Syrokomlova, které přešly do spisovné polštiny; (4) určení nářečních prvků, vlastních místnímu vilenskému nářečí.

S podobným vytyčením úkolů i metodologickým postupem lze souhlasit. Je však třeba říci, že T. v úvodní programové části své knihy řešení těchto otázek naznačuje, ale že se mu vždy nedaří je vyřešit. V závěrečné části monografie, jak uvidíme níže, se dotýká nejvíce využívání regionalismů, archaismů aj. Třeba podtrhnout Trypućkovo úsilí postihnout především sdělnou stránku Syrokomlova jazyka. Stranou autorovy pozornosti zůstala estetická účinnost uměleckého jazyka (stylu). Zde nám Trypućkova monografie zůstává dost dlužna, i když to nebylo jejím vlastním cílem. Zajímavá je Trypućkova kritika Saussurova pojetí jazyka (langue) a jazykových projevů (parole). T. ukazuje, že pojetí Saussurovo je fiktivní. Celkem správně podotýká, že v jazyce Syrokomlově je málo individuálního a že jazykový projev Syrokomlův nelze odtrhávat od systému jazyka, od normy spisovné polštiny 19. století.

Vlastní význam Trypućkovy knihy je v tom, že podává bohatý konkrétní jazykový materiál z díla Syrokomlova, provádí jeho analýzu a srovnává jej se spisovnou polštinou na Litvě (na 691 stranách). Snaží se podat úplný mluvnický systém (hláskoslovi, tvoření slov, tvaroslovi a syntax); jednotlivé jevy však značně atomizuje, takže čtenář ztrácí přehled o systému Syrokomlova jazyka.

¹ V této souvislosti sluší připomenout, že se s podobnými potížemi setkal Boh. Havránek při analýze jazyka Máchova, jak vyplývá ze studie *Jazyk Máchův* ve Sb. Torso a tajemství Máchova díla, Praha 1938, s. 279—331, nově přetištěno ve Studíích o spisovném jazyce, Praha 1963, s. 164—194.

V závěrečné části se T. zaměřuje na vypočítávání cizích, archaických, regionálních a individuálních prvků v jazyce Syrokomlově; tato část je přetížena snahou po úplném statistickém zachycení všech těchto prvků. Při jejich hodnocení je autor nejednou v silném zajetí subjektivismu, takže by se dalo diskutovat o tom, zdali uvedené prvky jsou opravdu archaické, regionální nebo individuální. Tak k latinismům počítá T. slova *akumin, aliencja, konsystowac, prym, rekuza* aj., ke grécismům *anelmodon, diorama, palidron* aj., ke galicismům *faryna, hoboij, paliowoy* aj., ke germanismům *banhof, fatersztul, haubwacht* aj., k bělorusismům *miecielica, pieńka, blim, kolosa, mogila* aj., k ukrajinismům *dereh, molodziec, rozhovor, burzan* aj., k rusismům *odstawka, odworzański, gubier(n)ski, uradnik* apod. Přitom se pokouší určit téměř vždy starší a novější vrstvu těchto výrazů. Podle zjištění Trypučkova měla poměrně nejmenší vliv na jazyk Syrokomlův litevština; tu jde o litevská přijmení *Ziemienikas, Milda*, méně o vlastní lituismy, jako např. *osmína, lusta, šwiron(e)k, wicina*, které přešly do jazyka Syrokomlova a největší pravděpodobností z běloruštiny. Stylistickou funkci mají v jazyce Syrokomlově též archaismy (*niedbalec, gadacz, chęliwy, postrzegać, bojowisko, karm* aj.) a regionalismy (*balaski, fest, gwałt* aj.). K tzv. individualismům řadí takové výrazy, jako např. *młodzieczek, pijacz, Słowian, tułowisko, zasnuwywać, zabłyścać, trędzel, styp, badać na co, umodlić o co* apod.

Trypučkovu knihu o jazyce Syrokomlově lze vítat po mnoha stránkách, i když v ní nelze spatřovat studii stylistickou v pravém slova smyslu, jak bychom si představovali z hlediska moderních stylistických bádání. Není to však zcela vina autorova. Metodický postup, jež si zvolil T., si naléhavě vyžádal Syrokomlův jazykový materiál v období, v němž Syrokomlovo dílo vzniklo. Vzhledem k tomu, že norma spisovné polštiny na Litvě („na kresach“) nebyla zcela kodifikována a že se T. nemohl opřít o vypracovanou metodologii polské stylistiky, nutno říci, že Trypučkova studie plní své poslání především jako příspěvek k poznání spisovné polštiny, a to okrajové (kresové) v 19. století. O teoretické části Trypučkovy knihy by se dalo diskutovat (zbytečně jsou např. v monografii výklady o jazykových změnách v nářečních spektrech na základě jazykové zeměpisné metody), ale hlavní cena studie spočívá v bohatě shromážděném materiálu.

Josef Skulina

IV. kongres jugoslávských slavistických společností a 10. výročí založení Ústavu pro jazyk makedonský

U příležitosti 1100 výročí založení slovanského písemnictví spojeného s příchodem byzantské mise cyrilometodějské na Velkou Moravu se konal ve dnech 24. – 28. května v Ochridu IV. kongres jugoslávských slavistických společností. Vlastním pořadatelem kongresu byla universita ve Skopji, zejména pak katedra makedonského jazyka a Ústav pro jazyk makedonský (prof. Krum Tošev, doc. Radmila Ugrinova a jiní). Z Jugoslávie se kongresu zúčastnilo asi 600 slavistů z řad pracovníků vysokých škol a akademických ústavů, dále pak středoškolských učitelů; jejichž zájem se zaměřil především na metodiku vyučování. Delegátem z Bulharské lidové republiky byl akademik Ljubomir Andrejčin, prof. sofijské university, delegátem z vídeňské university pak profesor Josip Hamm. Jako československý delegát byl našim ministerstvem vyslán na kongres prof. Antonín Dostál z katedry slavistiky pražské filologické fakulty Karlovy university. Z dalších československých pracovníků, kteří byli v té době na studijním pobytu v Jugoslávii, se kongresu zúčastnili Jar. Pačesová z filosofické fakulty brněnské university a částečně rovněž Milada Černá a Milada Blažková ze Slovanského ústavu Čsl. akademie věd z Prahy.

Kongres zahájil dne 24. 5. 1963 v Domě kultury v Ochridu předseda slavistické společnosti prof. Dimitar Mitrev, děkan filosofické fakulty ve Skopji. Po slavnostním zahájení následovaly pozdravné proslovy jednotlivých delegátů a byly proneseny plenární referáty, věnované cyrilometodějským otázkám, nejstaršimu slovanskému písemnictví, textovým a jazykovým problémům (Vasil Iljoski: *Deloto na Kirila i Metodija*; Džordže Sp. Radojičić: *Početak slovenske književnosti*; Džordže Trifunović: *Odjek zitija Cirilovoj u srbskoj srednjevekovnoj književnosti*; Marja Boršnik: *Ciril i Metod v slovenski književnosti*; Jože Pogačnik: *II. Brižinski Spomeniki kot literarnozgodovinski problem*; France Tomšič: *Brižinski spomeniki*).

V dalších dnech byly přednášky rozděleny do dvou sekcí: jazykovědné a literárněhistorické. Referáty v lingvistické sekci se v prvních dvou dnech týkaly problémů srbochrvatského, slovinského a makedonského spisovného jazyka, jejich nářečních základů a interference dialektů do nich; další referáty pak se týkaly sémantiky, syntaxe, lexikologie, fonetiky a fonologie jmenovaných jazyků.